

Hvad vi Maalstrævere vil, og hvorfor vi vil det

Taler

Kristofer Janson

Sted

Kristiania

- 1 Mine Damer og Herrer! Det er blevet sagt, og vist altfor sandt, at en af Nordmændenes Hovedegenskaber er Sinne. Der er vist faa Lande i Verden, hvor man kjævles, rives, bides og klores med det Alvor og den Partilidenskab, som hjemme i mit kjære Norge. Der kan være mange, som betænkelig vil ryste paa
- 5 Hovedet ad dette som en sørgelig Feil ved Nationen; men jeg tror i Grunden, at det blot er Tegn paa en sund, normal Tilstand. Sagen er det, at vi er et ungt, varmblodigt Folk, og et af de bedste Tegn paa en Ungdom, som der er Liv og Indhold i, er jo der, at den er hidsig, strider for sit til sidste Blodsdraabe og gjerne tager Munden for fuld. Der har været saa mange Spørgsmaal oppe siden
- 10 1814, saa megen Gjæring, saa mange brusende Planer, at det vilde være unaturligt, om disse skulde være udkjæmpede med modne og koldsindige Diplomaters Høflighed og Ro. Nei, slaa i Bordet og gnistre med Øinene, det hører Ungdommen til. Om nogen skulde ville protestere mod, hvad her er sagt, vil jeg bare henvise ham til Maalsagens Historie i vort Land. Der er vel faa Sager,
- 15 som der strides om med det Sinne som den. Gamle, fortørkede Departementsmænd og lærde Skindbogsmennesker, som gaa i sit daglige, vanlige Trit som Oxer for Plogen, kan man faa rent røde i Kammen ved at nævne den. Fokjættelser og Banstraaler har lynet til alle Sider. Paa den ene Side har Sagens Modstandere udraabt Maalstræverne for de mest blinde og
- 20 haardnakkede Fanatikere, som vil føre Landet 400 Aar tilbage til Mørke, Raahed og Barbari; deres Indlæg har været krydret med en pikant Sauce af vittige eller uvittige Anekdoter om de forskellige Høvdinger for Sagen; Maalsagen er «ungdommeligt Vanvid».
- 25 Paa den anden Side har Maalstræverne udraabt Modstanderne for uværdige Sønner af Fædrelandet, for Bondehadere og blødagtige Danskevenner o. s. v.

Nu - Folk blive kjede af bestandig at skyde med riflede Kanoner, man raaber sig tilsidst træt og hæs, saa der var Vaabenhvile en Stund. Men saa begyndte den

gamle Kanonade igjen for et Par Aar siden, da det viste sig, at den foragtede, og udleede Askelad, som man nær troede skudt ihjel eller tiet ihjel, pludselig viste sig i bedste Velgaaende i Storthingssalen og krævede at faa en Plads jevnbyrdig med de andre vigtige Landsens Sager.

35

Det er om denne Askelad, jeg nu vil tale. Og til at tale om den er vel jeg en af de nærmeste, jeg, som en Gang for alle er mærket offentlig med det Skilt: «han hører til de farlige»; jeg, som i denne Sag har maattet staa som Nehemias med Sværdet i den ene Haand og Murskeen i den andre. Tør jeg derfor, mine Damer og Herrer, udbede mig et Øiebliks Opmærksomhed for, hvad det er, vi

40

Maalstrævere vil, og hvorfor vi vil det.

Grundvolden, hvorpaa hele Maalsagen hviler, er den, at et Folks Sprog ikke er noget uvæsentligt, som et Klædningsstykke, man kan lægge af og paa efter

45

Godtykke; men at det er noget, som er det givet af Gud, noget, som er saaledes sammenvævet med de fineste Eiendommeligheder i Folket, at dræbes det, dræbes Folket som originalt Folk med det samme.

Et Folk kan vel lære at forstaa et andet Lands Sprog, men aldrig hjertelig tiltales af det. Man ser derfor ogsaa overalt i Historien, at naar Dødshugget skal føres mod et Folk, saa rettes det altid mod dets Sprog. Hvad er det Rusland driver paa med i Polen nu? Hvad er det Preussen forsøger i Nordslesvig? Mon ikke at kue Sproget og drive frem sit eget istedet? Baade Rusland og Preussen ved altfor godt, at kan den Dag komme, da de polske Børn tale og have faaet kjært det

55

russiske Maal, saa er ogsaa hver Oprørsaaend kuet for bestandig, da har det polske Folk ophørt at være til, da er Polen Provindsen under Rusland. Og kan den Dag komme, da Nordslesvigerne tale tysk, da kan Danmark skyde en hvid Pind efter Nordslesvig, om Afstemning end tusind Gange fandt Sted.

Sproget er Bærer af Folkets Selvstændighedsfølelse, Kjærligheden til det er uadskillelig forbunden med Kjærligheden til Land og Folk. Men nu er det en vitterlig Sag, som mange af Modstanderne heller ikke nægte, at Norge har for Tiden to forskellige, om end beslægtede Sprog, et norsk, indfødt, som har udviklet sig fra Gammelnorsken, men som nu kun er Talesprog, ikke

60

Skriftsprog, og som findes spaltet i mange Dialekter rundt hele Landet, hos Størsteparten af Landets Indbyggere, - og et dansk, indført, som tales i en fornorsket Skikkelse og med norsk Klangpræg af Mindretallet, i Byerne, men som har den Overmagt, at det er gjældende Skriftsprog, Undervisningssprog,

65

70 herskende i Skole, Thingsal og Kirke.

Hvorledes dette er gaaet til, kan de fleste historiske Lærebøger give Besked om. Henimod Sortedødens Tider var det, som det norske Folk sov ind, sygt, slapt i alle Ledemod, uden Modstandskraft. Det stærke Liv, som havde skabt sig
75 Udtryk gjennem Saga- og Skaldekvad, var sluknet; Midtpunktet for Aandslivet var flyttet fra Høvdinggaardene paa Landet ind til Byerne; de vare de raadende og toneangivende. Men paa den Tid begyndte det svenske Maal mere og mere at faa Indpas hos os. Vi kom i Samlag med Sverige; den staute, vakre, ridderlige Hertug Erik, som var bleven indgiftet i vort Kongehus, havde været Mønstreet
80 for alle unge Ridderlapse i mit Fædreland; Svensk blev paa Moden. Men Svensk var paa den Tid ikke meget forskjelligt fra Dansk. Skal man nogen Tid kunne tale om et skandinavisk Sprog, saa var det paa denne, da Birgittinermunkene med sit Plaudervælsk af Svensk, Dansk og Norsk reiste Landene imellem og var Bærere af Aandslivet.

85

Saa kom Kalmarunionens Tider. Vi kom i fast Samlag med Danmark, og Dansken tog da Svenskens Rolle: at smugle sig ind i Byerne efterhaanden og blive paa Moden. Reformationen, som i Sverige reiste Modersmaalets Anseelse, fuldførte Danskens Seier i vort Fædreland. Det stærke aandelige Liv, som
90 Danmark bar i de Dage, strømmede velgjørende ogsaa ind over os, men desværre uadskillelig forbunden med det danske Maal. Man maa ikke tro, at dette Maalskifte er gaaet op for sig stille, fredeligt, og med et Slag. Nei, det har, som den danske Lærde N. M. Petersen siger, været som en anden Naturrystelse; det har krævet mangfoldige Aar, før det har sat sig og fæstnet sig. Fra den Tid af kan
95 man skjelne to Kulturudviklinger i vort Land: den store, alment kjendte, hvortil ogsaa Norges Storkræfter bragte sine Offere gjennem Holberg, Wessel o.s.v. den, som var fælleds for Danmark og Byerne i Norge - og den anden, ubemærkede, ukjendte, som udviklede sig paa Landet gjennem Fædrenes Overleveringer, Tænkemaade og Skikke, og som skaffede sig Luft i
100 Kjæmpeviserne, Folkeeventyrene, Sagnene, Stevene og Ordsprogene, hvor man altsaa maa søge den aandelige Udvikling, det norske Folk har gjort i uafbrudt Sammenhæng med det gamle paa sin hjemlige Grund, og som derfor bliver den Grundvold alle nye norske Skalde maa staa paa, naar de vil slaa an norske Toner.

105

Sagen er altsaa den, at vi har 2 Sprog i Norge, et som er Bærer af Fælleskulturen med Danmark, som i det høieste kan kaldes dansk-norsk, og som er Skriftsprog -

og et andet, som er Bærer af den særskilt norske Kulturudvikling, og som er
110 norsk og Talesprog paa Landet. Nu er det det Maalsagens Venner vil forsøge, at
faa dette norske Talesprog efterhaanden hævet til Skriftsprog, saa at Norsk kan
blive eneraadende i Norge, ligesom Svensk er det i Sverige og Dansk i Danmark.

Men hvorfor kan det ikke gaa som det gaar? Dansken har jo samme Stamme
115 som Norsken, er i Grunden samme Sprog, maatte altsaa ved at udvikles i norsk
Retning godt kunne tjene som Middel for den norske Eiendommelighed? Saa
sige mange.

Nei det kan ikke gaa som det gaar, netop fordi Dansk ikke er Norsk og aldrig
120 ved at fornorskes tusind Gange kan blive Norsk. Det svenske Sprog er
forfransket; men om det optog femdobbelst saa mange franske Ord, blev det
derfor ikke Fransk. Et Sprog er mere end en Sammenvæltning af Gloser, og vore
velmenende norske Lappeskræddere kan derfor sy Lap paa Lap af norsk Vadmæl
paa den danske Kjole, det blir aldrig en norsk Kjole de faar frem, det blir -
125 Lapverk. Vi se ogsaa, hvorledes de fleste, som tog stærkt i med Fornorskningen i
Begyndelsen, nu have firet. Landstad blev dømt til at plukke ud af sit første
Salmebogsudkast mange norske Ord, da de skurrede for stærkt i norske Øren.
Og saa gaar det ikke an heller at optage de norske Ord i deres rene Form i
Skriftsproget. Diftongerne passer ikke med det andre, og saa maa Ordene da
130 danskes paa. «Røyna» maa blive til «røne», «ei Leika» maa blive til «en Lege»
o.s.v., og det er disse Ord, som i Grunden hverken hører hjemme i det danske
eller norske Sprog, hverken er Fugl eller Fisk, der gjælder for saa svært norske.

Og saa er det den uheldige Omstændighed, at dette «nære Frændesprog» dog
135 ikke er saa nært, at ikke det svenske Sprog ligger det norske Landsmaal nærmere.
Og det maa dog kaldes unaturligt, at et Land skal have et Skriftsprog, der ligger
saa langt fra Størstepartens Talesprog, at et andet Lands Sprog vilde ligge det
nærmere. Netop fordi, som jeg sagde, et Folks Sprog er sammenvævet med dets
fineste Eiendommeligheder, netop derfor maa Norge faa igjen et norsk
140 Skriftsprog, for at det kan finde Udtryk for det bedste, Hjertet eier.

«Her talast Dansk, og kvart eit Ord

det snører til vaart Tungebond,

145

og jagar fraa vaar Fedra-Jord

den gamle, sterke, norske Aand;

150

kvar Visa er eit Ledemot

i Bandet kring den norske Fot.»

155 (A. O. Vinje.)

Nei, det kan ikke gaa, som det gaar, fordi det er unaturligt og uværdigt for et Folk at laane Skriftsprog, fordi det er et Trældomsmærke, som endnu sidder igjen fra vor Fonedrelesperiode.

160

«Vaart Folk i Trældom lenge gjekk

med Sut forutan Sæle,

165 men som det att sin Fridom fekk,

so maa det faa sit Mæle.»

(A. O. Vinje.)

170

Det skal aldrig slaa feil, at naar et Folk reiser sig af sin Dvale, er Sproget det første, det søger at værne om, hvis det er stedt i Fare. Og den, som vil se nærmere paa Tingen, skal ogsaa finde, at hele vor Udvikling, siden vi blev et frit Folk, har gaaet i Retning mod Maalsagen og maa naturligt gaa den Vei. Allerede tidligere, da Frihedstankerne begyndte at ulme, skjød Maalsagen sine første

175

Vaarblomster. En Sorenskriver i Hallingdalen, Stockfleth, skrev en Vise paa norsk Bygdemaal for at vise «den høist uvelkomne Portion af danske Embedsmænd», hvor umuligt det er for Hallingen med hans haarde, velklingende Mundart at forstaa deres bløde Sprog.

180

Og en anden Nordmand, en Præstesøn fra Vaage i Gudbrandsdalen, Edvard Storm, Oehlenschlägers Lærer, gik dernede i Kjøbenhavn og længtede hjem til sine Fjelde og Barndoms minder. Længselen brød ud i Sang, men da blev det ham umuligt at bruge det danske Sprog. Han synger paa kav gudbrandsdalsk, og

185

synger henrivende, naturfriskt, hjertevarmt, saa disse hans Viser, som han selv

kun vovede at trykke med ørsmåa Typer som et uværdigt Tillæg til sine danske Digte paa Tidens Mode, de er det, som bærer hans Navn til os den Dag idag, mens hans Ode til Indfødsrettens Pris og alt dette andet kjedsommelige
190 forlængst er begravet. Disse hans simple Viser vil synges og elskes af Folket, saalænge det er til. Forresten var denne Mand slet ikke, hvad vi nu vilde kalde en Maalstræver. Tvertimod - han arbeidede, hvad han kunde, paa at faa fremmede Ord ind i Dansken, naar disse vare «gode», som han kaldte det, og vilde gyse ved Tanken om at forvise det danske Sprog fra Norge. Men hans
195 gudbrandsdalske Viser, hvor Manden faar Lov til at være sig selv, kuldkastrer alle hans Theorier; de er et levende, praktisk Indlæg for Maalsagens Berettigelse.

Og vil man saa følge den aandelige Bevægelse i Norge efter 1814, skal man se, at der meget snart rører sig (og det mærkelig nok mellem de dansktalende)
200 Trangen til og Raabet paa at faa et norsk Sprog. Men Ulykken var, at disse velmenende Aandens Mænd lidet eller intet kjendte det norske Sprog; det laa begravet i Fjelddalene; ikke en Kjæmpevis, ikke et Eventyr, ikke et Stev var endnu fundet. Bønderne glemte over dem som sine hemmelige Skatte, og ingen brød sig større om at lede efter dem. Alligevel forsøgte Schwach og Mauritz
205 Hansen, saa godt de kunde at tvinge et og andet norsk Ord ind i Dansken og hente sit poetiske Stof fra Bondelivet, hvor de følte, at den norske Eiendommelighed slog stærkest. Og Bjerregaard vovede endog at føre ind paa Theateret en Sætergjente, som talte kav gudbrandsdalsk. Det var i Stykket «Fjeldeventyret». Jubelen i Kristiania var uendelig, for dette smagte norsk.

210 Saa kom Wergelandstiden. Henrik Wergeland, saa unorsk han ellers i mange Retninger skrev, havde dog som Folkets Høvding Syn for, hvorledes Sprogstillingen var i vort Land. Han skriver saaledes til Fredrika Bremer: «Vi Nordmænd have mer end andre 2 Sprog, som vanskelig kunne trænge ind i hinanden: Skriftsproget, det fordanskede, som Folket tvinges at lære for Konfirmationens Skyld, og som det forkaster, saasnart Tvangen er forbi - og Talesproget, som de dannede ikke trænge saavidt ind i, at de kunne berige og forskjønne dets Mundveirsliteratur eller endog kun redde dets levende Sange for de Degenerationer, de ere undergaaede og undergaa.» Og i en Afhandling om
220 «norsk Sprogreformation» skriver han blandt andet: «Er den Bemærkning rigtig, at man synes at kunne kræve af et Folks hele Sprog, at det skal gjengive os gennem Øret noget, lignende det Helbegreb, vi gennem Øiet og Granskningen have samlet om Folket og Landet, da fornemme vi i vort nærværende Skriftsprog langtfra dette saa tydeligen, som Folkets og Landets skarpe Karakter

fortjener. Men i Almuemalet høre vi den; vi finde der vort Norge og den Natur, som fostrede os op.» - - «Det er ikke længer Navnet af et norsk Skriftsprog og norsk Literatur, som Nordmændene ville vinde. Men nu er det Virkeligheden af et selvstændigt Skriftsprog, som fremæsker Norges Aander.»

230 Vi se saaledes, at Wergeland i Theorien helt ud er Maalmand; i Praxis kunde han ikke naa saa langt. Han maatte blive staaende ved Fornorskning af det bestaaende.

Baade var Landsmaalet den Gang lidet eller intet kjendt og slet ikke bearbejdet, 235 og hans gjærende, urolige Aand, som idelig trængte til at skabe, kunde ikke give sig Tid til at gjøre en Sproggranskers møisommelige Arbejde og iføre sig et nyt Klædebon, hvormeget han end elskede det. Han har dog ogsaa praktisk forsøgt sig som Maalstræver i en Række Viser i Bygdemaal.

240 Ja selv hans djerve og skarpe Modstander Welhaven peger paa den gamle Saga og Bondelivet som det, der forfriskende og livsskabende skal overrisle vort Kulturliv. Men denne Saga og dette Bondeliv er uadskillelig forenet med det norske Sprog.

245 Paa denne Tid begynder Jorden først for Alvor at oppløies for Maalsagen. P. A. Munch, Keyser og Unger oparbejde den gamle Historie og det gamle Sprog; Jørgen Moe og Asbjørnsen samle Folkeeventyrene og Sagnene, og Landstad løfter Kjæmpevisernes Skatte op i Lyset.

250 Saa kommer Ivar Aasen, en Bondegut fra Søndmøre, som har erfaret paa sig selv, hvad det vil sige, at norske Bønder oplæres gennem et dansk Skriftsprog, som med utrolig Flid har hævet sig paa Sprogvidenskabens Høider, - saa kommer han og viser gennem sin Grammatik over det norske Folkesprog først, at det foragtede Bondemaal, trods alle sine Dialekter, dog har sin faste ensartede 255 Bygning, i mangt forskjellig fra den danske, og dernæst gennem sin Ordbog over det norske Folkesprog, at dette Bondemaal er forbausende rigt paa Ord og Udtryk for Tankens fineste Bøiningen og ofte eier Udtryk for Begreber, som Dansken kun kan gjengive med fremmede Ord. Disse Arbejder gjorde stor Opsigt ikke blot her, men ogsaa i Udlandet, og Ivar Aasens Navn blev sat 260 mellem de første Sprogvidenskabsmænd. Hvad man beundrede hos ham, var ikke blot det nye og overraskende han bragte for Dagen, men ogsaa den Grundighed, Flid og Nøiagtighed hans Arbejder viste, og som gjorde, at man med fuld Tillid kunde overgive sig til ham. Men Ivar Aasen standsede ikke

265 hermed. Han havde faaet offentlig Understøttelse til at reise rundt i vort Land
fra øverst til nederst og undersøge de forskjellige Bygdemaal. Resultaterne af
disse Undersøgelser fremlagde han foruden i sine videnskabelige Arbeider og i
en Samling «norske Ordsprog», ogsaa i en liden Bog, som han kaldte: «Prøver
af Landsmaalet i Norge». Her fremlægger han først Prøver til Gjennemsyn af de
270 fleste forskjellige Bygdemaal i Norge og kommer saa med Prøve paa, hvor let alle
disse Bygdemaal kunde sambindes til et fælles norsk Skriftsprog. Her er det
første Gang man ser Ivar Aasens Normalmaal paa Tryk, det hvorom siden alle
Maalstrævere med færre eller flere Smaa-Afviigelser i Ortografien har flokket sig.
Ved denne Bog blev han det praktiske Maalstrævs Fader.

275 Han viser her, hvorledes hans Skriftsprog ingenlunde er noget selvopfundet,
selvlavet Sprog, grebet ud af Luften, men at han kun bruger, forædlet og rensat,
det som lever paa Folkemund den Dag i Dag. De gamle Former, som det norske
Sprogs Udvikling gennem Tiderne har kastet overbord som overflødige, skal
280 ingenlunde vækkes op igjen af døde. Hermed var Norskhedssagen traadt ind i et
nyt Stadium; men nu ventede man paa Digteren, som skulde komme og blæse
Liv i de døde Ben. Det magtede ikke Ivar Aasen. Vel har han skrevet trofaste
Billeder fra Folkelivet og varme, kjernesunde Sange, men han flyver ikke høit.
Men Digteren kom, Aasmund Olavson Vinje kom, selv Bonde fra
285 Thelemarken. Og han vidste at bruge dette nye Skriftsprog, snart til de fineste
Rim, snart til skjærende Spot, snart lynglimtende Vid, snart i Politikens, snart i
Videnskabens, snart i Poesiens Tjeneste. Det vilde føre for langt bort nærmere at
gaa ind paa denne mærkelige Mands Liv og Virken, det vilde tage en Aften for
sig. Men vist er det, at han har gjort dem til Skamme, som kalde det norske
290 Sprog haardt og raat og udygtig til at bære en Kultur.

Samtidigt med disse to Mænd fremtraadte og Bjørnson og Ibsen. Fra denne Tid
skiller Norskhedsstrømmen sig i to bestemt adskilte Grene, de egentlige
Maalstrævere, som gaa i Aasens og Vinjes Fodspor og oparbejde det norske
295 Folkesprog - og Fornorskningsmændene med Bjørnson og Ibsen som sproglige
Høvdinger, der ikke kunne tage Steget fuldt ud, endnu staa paa det bestaaendes
Grundvold og ikke have Tro paa, at Maalstrævernes Plan er gjørlig.

I lang Tid var der Feide, blodig, bitter Feide mellem disse to Retninger, uagtet
300 begge stræbte til samme Maal, en større Frigjørelse fra den danske Tunge. Nu
staar Gudskelov Bjørnson Side om Side med Maalstræverne som sine Venner.
Og der er ogsaa hans Plads; Thi hans Bondefortællinger er saaledes fødte af den

norske Aand, saa bestemt prægede i Ordstilling og Sætningsbygning af det
305 norske Sprog, at man kan sige, det er en ren Feiltagelse, at de have seet Dagens
Lys paa Bogmaalet. For dem, der kjender det norske Landsmaal, klinge de rent
som Oversættelser fra Norsk. Det er derfor umuligt for mig at fortælle Bjørnson
uden paa Landsmaal. Den eneste Fortælling af ham, som er trykt paa
Landsmaal, beviser bedst Rigtigheden af, hvad jeg siger. Det er «ei faarleg
310 Friing». Der klinger den dansk-norske Original rent mod den norske
Oversættelse. Der viser det sig, at det norske Landsmaal havde været den Form,
hvori Bjørnsons norske Aand havde fundet sit fuldkomneste Udtryk. Men
endnu vil der gaa lang Tid, før de af vore Digtere, som ikke ere bondefødte, kan
finde sig hjemme i det rent norske Klædebon; endnu vil Fornorskningen i lang
315 Tid skride jævnsides med Maalstræverbægelsen som en historisk naturlig
Ting. Men det vil jeg have slaaet fast, at ligesiden 1814 har det norske Folk følt
det danske Skriftsprog som en Hemske paa sin Udvikling og har stræbt at
frigjøre sig derfra saameget som muligt; ligesiden 1814 har den sproglige
Bevægelse bøiet hen til Maalsagen og ikke fra den.

320 Jeg sagde, at vi ikke kan lade det gaa som det gaar, fordi dansk Skriftsprog i
Norge er unaturligt, et uværdigt Trællemærke, som sidder igjen fra vor
Fornedrelses Tid. Dette er ikke den eneste Grund. Saaledes som Sagerne nu
staar, øves der Vold imod Bonden. Hans Udvikling hemmes og bliver i det
325 høieste rent forstandsmæssig. Tænk Eder Dansk som eneste Undervisningssprog
paa de svenske Almueskoler, saa har I akkurat samme Forhold som hjemme, ja
Forholdet vilde endog blive lempeligere i Sverige, da Svensk ligger Dansken
nærmere, end de norske Bondedialekter gjør det. Skolen bliver pinlig,
kjedsommelig baade for Lærer og Barn, Kundskaben noget udenpaasmurt,
330 udenadlært, som saa let stryges af, naar Skolen er slut,
Konfirmationsundervisningen bliver et truende Skjær, som staar i Veien for alle
deres Livsplaner, et nødvendigt Onde, Prædikenen i Kirken ofte en surrende,
søvndyssende Lyd, som gaar ind det ene Øre og ud det andet. Alt som staar i
Forbindelse med Skolen, Læsning, Bøger, staar for de fleste, som ikke har
335 Kundskabstørst og Taalmodighed nok til at overvinde Vanskelighederne, som
noget de helst vil være kvit. Derfor er der fuldt af Bønder paa Vestlandet og
Nordlandet, som endnu ikke holde noget Blad eller aabne en Bog, men glade
som frie Fugle under Himmelen kaste al Lærdommen overbord, saasnart de blot
har klaret det vanskelige Skjær, Konfirmationsundervisningen.

340 Paa Østlandsbygderne, hvor Dialekterne ligge noget nærmere Dansken, er jo

Tilstanden bedre i saa Henseende; men selv der kan en Katekisation paa Kirkegulvet være nok til at overbevise En om Maalsagens Nødvendighed.

345 Barneansigterne blive saa mærkværdig dumme og slappe, Svar og Bibelsteder slippes ud af Munden som en lang Remse, koldt og meningsløst; man ser, deres Hjerter ikke er med. Det er pinende fortvivlet at høre paa. I gamle Dage satte ogsaa Skolemestrene en Ære i selv at tale og faa Børnene til at tale det stiveste Bogmaal; de var indprentede det paa Seminarierne, og disse knotende
350 Mellemtung af Bymand og Bonde var derfor velkomne Lækkerbidskener for vore Digtere, som ogsaa har kastet sig over dem med Forkjærlighed.

Nu kan man vel sige, de Dage mestendels er forbi, og de Skolemestre «en Saga blot». Det har da Maalsagen virket til, at Undervisningen paa Skolen nu
355 betydelig er løst, saaledes at Læreren kan faa Lov til at bruge Bygdemaal til mundtlig Fortælling og lade Børnene svare paa det. Ja ind i den reglementerede Læsebog har der smuttet sig nogle faa Landsmaalsstykker. Men endnu staar dog Dansken som eneraadende i Lexebøgerne, og hvad man stræber efter, er i det Høieste ved Hjælp af Bygdemaal at bringe Børnene til at forstaa Dansken og
360 blive dygtige i Dansken og skrive rent Dansken. Derfor skal man altid se, at naar Bønder skal til at skrive politiske Indlæg eller hvad det er, bliver det stivt, koldt, formelt, klodset og utækkeligt.

Det gaar som gamle Ueland sagde, at Tankerne, om de ere noksaa varme,
365 brænde op eller flyde bort, naar de skal frem paa det Maal, som ikke er deres Tale- og Hjertesprog. Der er jo dem, som helt kan arbeide sig op i det danske Sprog og gjøre sig til fuldkommen Herre over det, saaledes de mange flinke Bondegutter, som have arbeidet sig op til Præster eller andre studerte Folk; men da er de ligesom gaaede over i en helt anden Verden, de er skilte fra sine
370 Barneminder og sit Barndoms Hjem, de blive ofte som Jeppe i Baronens Seng de allerhaardeste mod sine egne og dem, som ser med størst Foragt ned paa det simple Bondemaal. I Storthingssalen skal man nok kjende Forskjel paa de Bønder, der vove at tale sit Bygdemaal greidt og rent og kan tale det, og dem, som skal forsøge sig i det finere Bogmaal. De første tale ulige friere og bedre.

375 Det er alt forsøgt, hvad en Skole, grundlagt paa Landsmaalet, kan udrette. Et Par Bondegutter, som har gennemgaaet en Folkehøiskole, have oprettet Friskole for Bondebørn, hvor al Undervisning drives paa Landsmaal, og det er forbausende, hvad Resultater de have vundet. Børnene lærte at læse og skrive i
380 en Haandevending, de skabte formelig en egen norsk Stil, frisk og naturlig. Naar

de da var sikre paa sin egen Grund, fik de først Lov at læse Dansk. Paa den
Maade blev Skolen Liv og Leg, de fik Lyst til Læsning og større Maal i Livet end
at blive en dygtig Fækar. De lærte at faa Kjærlighed til sit eget og ikke længer se
385 paa det som noget raat og simpelt. Derfor er Maalsagen den hjertelige
Oplysningssag i vort Fædreland, kun gennem Almuskoler grundlagte paa
Folkets eget Maal kan man vente at opfostre fribaarne, frigjorte,
kundskabslystne Bønder, kun gennem den Vei kan man aabne Gang for de
poetiske Kræfter, som ligge indestængte i vort Bondefolk, og som nu ikke kan
390 finde sit rette Udtryk. For stærke Kræfter gjærer der, som vilde tilføre
Literaturen noget nyt, om man end ikke tager Munden saa fuld som Vinje, naar
han siger, at hele Telemarken bestaar af Digtere.

Naar man anfører Forholdet mellem Skriftsprog og Bondedialekter i andre
395 Lande for at vise, at det der er ligesaa stor, om ikke større Kløft end her, beviser
det ingen Ting. Det beviser kun, at om Paastanden er sand, trænger de der til en
Maalreisning ligesaavel som her. Vi se jo ogsaa; hvor der netop i vore Dage
arbeides i den Retning rundt i Europa, baade i Tyskland, Frankrige, Belgien og
Storbritannien.

400 Ja der øves Vold mod Bonden, om det gaar som det gaar; men det er endnu ikke
alt. Denne Adskillelse i Sproget hindrer Samarbeidet mellem den dannede Stand
og Bønderne. Det har jo hændt, at en Svensk har maattet optræde som Tolk
mellem to Nordmænd, en Bymand fra Kristiania og en gudbrandsdalsk Bonde.
405 Det har hændt og hænder daglig, at de største Misforstaaelser opkomme for
Retten, ved at Dommeren og Anklagede ikke ret forstaa hverandre. Da jeg en
Gang var Lagrettesmand (det var i Sel i Gudbrandsdalen) hørte jeg paa, at
Dommeren læste op den afgivne Forklaring og tilspurgte Anklagede, om det var
rigtigt saaledes, eller om han vilde høre det oplæst en Gang til; men Bonden
410 svarede: «du kann gjerna lesa det so mange Gongjer du vil fyre mig, eg skjyner
so inkje eit Ord av det lel.» Men slige Vidneforklaringer er jo ogsaa
protokollerede paa det juridiske Tatermaal.

Ved denne Adskillelse har Bonden vænt sig til at betragte Embedsmændene og
415 Byfolk som en fremmed, halvt fiendtlig Race, ham aldeles uvedkommende;
derved er det Had opkommet, som skaffer sig et saa spottende lystigt Udtryk i
Folkeeventyrene, hvor Skriveren maa kare Ild og Gløder over sig hele Natten,
Fogden danse og kastes fra Væg til Væg til lyse Morgen, Lensmanden holde i
Kalverumpen og springe over Stok og Sten, til Tungen hænger ud af Halsen, og

Præsten enten sat paa Hovedet i Blødmyren eller kastet i Gaasehuset i en Sæk og næsten klypt til Døde af Gjæssene. Her i Folkeeventyrene kan Bonden uhindret give sit Hjertelag Luft, ellers kan han være ydmyg og krybende nok foran Embedsmændene; thi den norske Bonde er endnu ræd, han føler sig trykket af Kundskabens Overlegenhed, han vover ikke saa let sin Trøie.

Man kan tænke sig, hvorledes denne Mistro, for ikke at sige Had, har hindret den gjensidige Tilnærmelse mellem den dannede Stand og Bonden, og lagt Stene i Veien for mangelen varmhjertet, velmenende Embedsmand, som vilde sin Bygds Vel. Men det er den store Misforstaaelse, som har gjort galt værre, at Embedsmænd og Byfolk hidtil har staaet i den Formening, at den eneste Maade at løfte og forædle Bonden paa var at flytte ham fra hans Grund over paa sin, at drage ham ind i Bykulturen og Bysproget. Resultatet af disse Bestræbelser har da været at skabe en hel Del knotende Kakser, som efterligne Bydannelsen i alt det udvortes, men i Grunden kjende sig ulykkelige i al sin Stas og blive til Latter for baade sine Egne og sine nye Venner.

Den Uvillie og Mistro mod Byfolk og Bydannelse, som har givet sig sit poetiske Udtryk i Eventyrene, har nu været fuldelig besvaret med samme Mynt fra de «dannedes» Side. Bonde har for dem været det samme som noget klumpet, raat, latterligt, og det er ikke længer siden end ifjor, at Kristiania Borgere strømmede skarevis i Theatret for at nyde og gotte sig over et Stykke, som fremstillede de østlandske Fremskridtsbønder som nogle dumme, fedtede, skidne og skurvede Folk. Dette Stykke gik 50 Gange over Scenen, tror jeg, med stort Bifald.

Man kan vide, at denne Rivning mellem den saakaldte dannede Stand og Bondemassen, at de betragte hverandre næsten som to fremmede, fiendtlige Magter, hver med sit Sprog og sit Livssyn, maa virke svækkende paa Landets aandelige Kraft. Paa Island lærte jeg først ret at se, hvilken sambindende Kraft et fælles Landsmaal kan have. Der var Embedsmændene Folkets Førere, nød fuld Tillid af dem og gik som en af deres Egne. Her nærer Sprogadskillelsen ogsaa Standsforskjellen. Naar Bonden trieder over Præstens eller Skrivers Dørtærskel og der strax mødes med et fremmed Maal, der ligesom har forpagtet al Dannelse i Landet, og kanske ogsaa med den overlegne, beskyttende Faderlighed, da føler han sig trykket og ønsker sig vel ude igjen. Under saadanne Forhold kan der aldrig blive den rette personlige Ligemandsstilling, ikke den dybe, personlige Vexelvirkning paa hverandre. Kunde Embedsmændene paa

460 Landet tale Bondens eget Maal og udføre alle sine Forretninger i det, da vilde
Bonden strax mere kjende ham som sin egen, faa Tillid til ham og aabne sig for
ham. Derfor vilde ogsaa der Maalsagens Seier hjælpe til at udjevne Kløften.

465

Kilde

Haugland, Kjell (red.): Maalpolitiske dokument, 1864-1885 - Ei folkerørsle blir til. Oslo 1971, s.104-118.

URI

470 <https://www.virksommeord.no/tale/hvad-vi-maalstraevere-vil-og-hvorfor-vi-vil-det>

475

480

485

490

495